

УДК 657.633:005

РОЗРОБКА СТАНДАРТУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ «ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ШАХРАЙСТВА ТА ПОМИЛОК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ»

Новікова Христина Костянтинівна, аспірант кафедри фінансів та кредиту, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя
Novikova Khristyna, postgraduate student, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhya

Novikova Kh. K. Development of internal control standards "Detect fraud and error in the management of the enterprise."

In modern conditions in the management of the enterprise is faced with many problems caused by both external and internal factors. External factors influence the management personnel is very difficult, and bring order to the macro level - the primary task of management through internal controls. An important place in the management of the enterprise belongs to control feature is its effectiveness. With control of the company developed measures to prevent theft and spoilage of products, improved means of maximum preservation of funds and financial resources, the conditions to prevent deviations from the norms of the legislation. Significant volumes of abuse, the Comptroller and Auditor identified as a result of audits of financial and economic activities of enterprises, - the result of weak internal controls. Control encompasses activities and events before they happened, ie at the stage of intentions to carry out a business transaction. This is the main task of internal control at the company. The article suggests a methodical approach to the development of internal control standards "detect fraud and error in business management," which is in its structuring, the disclosure of terms and the content of the sections of the standard. Systematized objects and monitoring parameters to detect fraud and error, with cash and non-cash.

Новікова Х.К. Розробка стандарту внутрішнього контролю «Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством».

Управління підприємством в сучасних умовах стикається великою кількістю проблем, що спричинені як зовнішніми так і внутрішніми факторами. Впливати на зовнішні фактори управлінському персоналу дуже складно, а навести лад на макрорівні – першочергова задача менеджменту за посередництвом методів внутрішнього контролю. Важливе місце в процесі управління підприємством належить контролю, особливістю якого є його дієвість. За допомогою контролю на підприємстві розробляються заходи для запобігання розкрадання та псування продукції, удосконалюються засоби максимального збереження грошових коштів та фінансових ресурсів, створюються умови для попередження відхилень від норм законодавства. Значні обсяги зловживань, виявлених контролерами та аудиторами в результаті перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, – це результат слабкої організації внутрішнього контролю. Контроль охоплює дії та події ще до того, як вони відбулись, тобто на стадії наміру здійснити господарську операцію. Це є основним завданням внутрішнього контролю на підприємстві. У статті запропоновано методичний підхід до розробки Стандарту внутрішнього контролю «Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством», який полягає в окресленні його структури, розкрито сутність термінів і зміст розділів Стандарту. Систематизовано об'єкти і параметри контролю щодо виявлення фактів шахрайства і помилок з готівковими і безготівковими коштами.

Новікова Х.К. Разработка стандарта внутреннего контроля «Выявление фактов мошенничества и ошибок в управлении предприятием».

В современных условиях при управлении предприятие сталкивается с большим количеством проблем, вызванных как внешними так и внутренними факторами. Влиять на внешние факторы управленческому персоналу очень сложно, а навести порядок на макроуровне - первоочередная задача менеджмента посредством методов внутреннего контроля. Важное место в процессе управления предприятием принадлежит контролю, особенностью которого является его действенность. С помощью контроля на предприятии разрабатываются меры по предотвращению хищения и порчи продукции, совершенствуются средства максимального сохранения денежных средств и финансовых ресурсов, создаются условия для предупреждения отклонений от норм законодательства. Значительные объемы злоупотреблений, выявленных контролерами и аудиторами в результате проверок финансово-хозяйственной деятельности предприятий, - это результат слабой организации внутреннего контроля. Контроль охватывает действия и события еще до того, как они произошли, то есть на стадии намерения осуществить хозяйственную операцию. Это является основной задачей внутреннего контроля на предприятии. В статье предложен методический подход к разработке стандарта внутреннего контроля «Выявление фактов мошенничества и ошибок в управлении предприятием», который заключается в его структурировании, раскрыта сущность сроков и содержание разделов стандарта. Систематизированы объекты и параметры контроля по выявлению фактов мошенничества и ошибок с наличными и безналичными средствами.

Постановка проблеми в сучасних умовах підприємство у своїй діяльності стикається з низкою проблем, що спричинені зовнішніми (політична і фінансова криза в країні, валютні коливання, інфляційні процеси, спад економіки, постійні зміни законодавства, високі податки, недобросовісна конкуренція тощо) і внутрішніми факторами (недостатність ресурсів, низькі ліквідність, ділова активність, рентабельність, а також рівень кваліфікації персоналу, що може призвести до фактів шахрайства і помилковості). Значні обсяги зловживань, виявлених контролерами та аудиторами в результаті перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, – це результат слабкої організації внутрішнього контролю. Контроль охоплює також дії та події ще до того, як вони відбулись, тобто на стадії наміру здійснити господарську операцію, відслідковує певні стадії намірів здійснення операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою контролю займалося багато вчених, серед яких І.В. Заєць, С.М.Петренко, Л. В. Сотнікова, Л. О. Сухарева, Т. В. Федченко, Г.М. Яровенко [1-4]. У роботах науковців розроблено багато схем вивчення контролерами та внутрішніми аудиторами здійснених операцій, порядок проведення інвентаризації майна та відображення її результатів, визначені шляхи економії на здійснення контролю, здійснені вдалі спроби стандартизації контрольних заходів за певними операціями.

Мета статті. Метою статті є формування методичного підходу до розробки стандарту «Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством» задля вдосконалення організаційного потенціалу внутрішнього контролю.

Результати досліджень. Стандартизація — діяльність по розробці, опублікуванні і застосуванні стандартів, по встановленню норм, правил і характеристик з метою забезпечення безпеки продукції, робіт і послуг для навколишнього середовища, життя, здоров'я і майна, технічної та інформаційної сумісності, взаємозамінності та якості продукції, робіт і послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технології, єдності вимірювань, економії всіх видів ресурсів, безпеки господарських об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій, обороноздатності та мобілізаційної готовності країни [1]. Стандартизація відіграє важливу роль в підвищенні професіоналізму надання послуг та якості виготовленої продукції, отже підвищує конкурентоздатність результатів діяльності суб'єкта господарювання (контролю або управління) не тільки на внутрішньому ринку країни, але й за її межами [2, с. 160].

Стандартизація спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній області за допомогою встановлення положень для загального і багаторазового застосування щодо реально існуючих або потенційних завдань.

Необхідність в розробці внутрішніх стандартів і положень виникає для покращення і зниження складності організації внутрішнього контролю на підприємстві, регламентації функцій та задач контролю, розподілу прав та обов'язків, уніфікації методик перевірки, створення єдиної інформаційної бази контролю. Розробка власних стандартів ВК для суб'єктів господарювання тим більш важлива, оскільки на державному рівні здійснення контролю чітко не регламентується. Опосередковано засади ВК на підприємствах регламентують нормативно-правові акти в галузі податків, розрахункових операцій та інші, які більш визначають об'єкти контролю, ніж процедури його здійснення [3, с. 84].

Об'єктом стандартизації може бути явище або процес, що мають перспективу багатократного застосування. В нашому випадку, об'єктом стандартизації ВК виступає – процес проведення контрольних заходів у межах підприємства, що спрямовані на попередження шахрайства і помилок в управлінні.

До основних вимог процесу стандартизації процедур ВК на підприємстві слід віднести:

- доступність для розуміння (простота у викладенні, правильність і зручність у використанні);
- злагоженість (стандарти повинні знаходитися у рівновазі один з одним та відповідними нормативно-правовими актами);
- чітку ієрархічну структуру (кожен стандарт слід розробляти за певною структурою);
- адекватність до змін (слід регулярно їх аналізувати для корегування в умовах змін вимог і задач, що стосуються певного об'єкту контролю);
- наявність зворотного зв'язку для вдосконалення системи стандартів (розробники стандартів повинні мати адекватний зворотний зв'язок із безпосередніми виконавцями на практиці стандартних вимог);
- обґрунтованість застосування закордонних концепцій і стандартів (слід враховувати національні особливості законодавства і умов господарювання, об'єктивно оцінювати ефективність впровадження таких положень) [2, с. 163];
- адаптивність до умов функціонування в певній галузі (наприклад, машинобудування).

Пропонуємо кожен стандарт внутрішнього контролю розробляти за єдиною структурою, що характеризує певний методичний підхід у процесі стандартизації:

I. Загальні положення.

II. Вимоги до професійного рівня виконавців контрольних заходів, їх права, обов'язки, відповідальність.

III. Основні засоби внутрішнього контролю.

IV. Умови, скоєння злочинів, об'єкти і параметри (критерії) внутрішнього контролю.

V. Організація контрольного заходу.

VI. Методика здійснення контрольного заходу, прийоми і способи.

VII. Додатки.

Обсяг публікації не дозволяє розкрити всі пункти даного стандарту, тому пропонуємо розглянути основні, на думку автора.

У першому розділі слід викласти **загальні положення**: надати тлумачення основним поняттям, встановити цілі і задачі; визначити функції контрольного заходу; обґрунтувати необхідність використання стандарту та його значення для контролю якості; розкрити взаємозв'язок із діючими нормативно-правовими актами і стандартами.

Другий розділ присвятити **вимогам до професійного рівня виконавців, їх права, обов'язки, відповідальність**.

Керівник служби ВК несе відповідальність за організацію та якісне проведення контрольних заходів, забезпечує високу якість проміжної і результатної документації, що готуються групою.

В круг обов'язків керівника служби ВК входить:

- підбір бухгалтерів, контролерів, аудиторів та експертів для здійснення ВК, забезпечення наявності у членів групи перевіряючих адекватних знань з економіки підприємства, обліку і аудиту, юриспруденції і підконтрольний суб'єкт, в межах якого вона виконується;

- здійснення керівництва групою контролерів і експертів, делегування повноважень, контроль за ходом перевірок і оцінка ефективності їх роботи;

- здійснення контролю за всіма аспектами, що перевіряються в ході контрольних заходів, і координація дій з керівниками інших підрозділів підприємства, в тому випадку, якщо в ході перевірок з'ясовуються питання, що мають відношення до діяльності організацій, які знаходяться в їх веденні;

- здійснення контролю за витрачанням засобів, виділених на проведення перевірок, і своєчасне завершення перевірок;

- проведення консультацій і експертиз в процесі ВК;

- інформування керівництва підприємства про хід ВК і виникаючі проблеми;

- забезпечення виконання стандартів і методичних рекомендацій з ВК;

- контроль за якістю складання робочих документів підлеглими контролерами та їх підтвердження за посередництвом візування;

- розгляд проектів звітів про результати ВК та їх коригування;

- подання звіту ВК до керівництва підприємства або ініціатора перевірки;

- приймання участі в моніторингу виконання рекомендацій за результатами ВК;

- забезпечення гарантій безпечного зберігання інформації та контролю за доступом до інформації, недопущення розголошення конфіденційної інформації.

Керівник служби ВК зобов'язаний вже на початковому етапі планування ВК визначити, чи будуть потрібно для його проведення експерти, що володіють технічною кваліфікацією або спеціальними знаннями, якими не володіють штатні контролери. Виявлення потреб в таких фахівцях на ранній стадії організації ВК дає можливість завчасно підібрати необхідних фахівців і залучити їх до участі в контрольних заходах на договірних засадах (наприклад, для проведення статистичного моделювання, для широкої перевірки комп'ютерних систем, для перевірки складних даних по інженерії або технології процесів).

Всі документи грошового, матеріального, розрахункового та кредитного характеру, що служать підставою для прийому і видачі грошей, товарно-матеріальних та інших цінностей, а також документи, що містять кредитні і розрахункові зобов'язання підприємства перед іншими господарюючими суб'єктами, без підпису Головного бухгалтера або особи, ним уповноваженої на те, недійсні. Йому надано також право оглядати всі укладені підприємством договори, угоди на отримання або відпуск цінностей, на виконання робіт, накази про встановлення посадових окладів і про преміювання працівників. Все це дозволяє головному бухгалтеру здійснювати попередній контроль, що дозволяє визначити економічну доцільність тієї чи іншої господарської операції. Причому вони зобов'язані використовувати своє право контролю в порядку реалізації контрольних функцій бухгалтерського обліку, щоб попереджати безгосподарність і шахрайства, припиняти неправильне витрачання коштів і т.д. [4, с. 83].

У третьому розділі доцільно описати **основні засоби (процедури) ВК:**

- Ø перевірка первинних облікових документів при прийнятті до обліку;

- Ø документальне підтвердження і санкціонування всіх бухгалтерських записів;

- Ø розподіл обов'язків між різними особами: з підготовки первинного облікового документа, за санкціонування господарської операції, за рознесенні операції за рахунками обліку;

- ∅ контроль за взаємопов'язаними операціями (наприклад, перерахування коштів та отримання товару);
- ∅ зустрічна перевірка (Акти звіряння з постачальниками і дебіторами);
- ∅ перевірка повноти бухгалтерських записів при внесенні їх в комп'ютер;
- ∅ звірка рахунків зі складанням пробного балансу;
- ∅ звірка даних обліку: 1) з виписками з рахунків у банках; 2) з залишками, виведеними по касовій книзі; 3) матеріальних звітів з даними первинних документів;
- ∅ запобігання зловживань в результаті таємної змови працівників: поділ обов'язків, ротація обов'язків, надання регулярних щорічних відпусток всім працівникам відповідно до графіка
- ∅ здійснення контролю за дотриманням кошторисів витрат;
- ∅ запобігання виникнення простроченої дебіторської заборгованості;
- ∅ перешкоджання довірливих стосунків окремих співробітників між зовнішніми контрагентами (можливість змови проти інтересів підприємства; передача інформації, що становить комерційну таємницю, третім особам);
- ∅ проведення інвентаризації активів і зобов'язань;
- ∅ забезпечення збереження та конфіденційності інформації:
 - контроль доступу до терміналів (автоматизованим робочим місцям) — паролі, ключі – кожен термінал має свій дозволений коло доступу;
 - створення резервних копій банків даних, що підлягають автоматичній зміні або допомагають у відновленні інформації.

Для визначення умов, скоєння злочинів, об'єктів і параметрів (критеріїв) контролю пропонується виділити четвертий розділ Стандарту.

Необхідно розпочинати з розгляду умов, наявність яких відкриває можливість для скоєння злочинів, що тягнуть за собою суттєві збитки як підприємству, так і користувачам бухгалтерської звітності (інвесторам, кредиторам, державним органам тощо). Перелік умов, що спонукають до скоєння злочинів, не можна вважати вичерпаним (недоліки у бухгалтерському обліку, недосконалість комп'ютерного забезпечення або відсутність спеціаліста з комп'ютерних технологій в обліку, постійне порушення касової дисципліни, недоліки в управлінні). У кожного підприємства можуть бути свої специфічні умови.

Неминуче виникає питання: хто із працівників підприємства, враховуючи їх посадове становище, може скористатися зазначеними вище умовами? На цьому етапі визначається коло осіб, які мали можливість скористатися вказаними умовами, враховуючи їх посадове становище. Якщо визначено кілька умов для скоєння злочину, то коло осіб, котрі мають можливість скористатися ними, доцільніше встановлювати у визначеній послідовності [4, с. 78].

Об'єкти і параметри ВК щодо виявлення фактів шахрайства і помилок за умови недоліків бухгалтерського обліку та звітності доречно представити у табл. 1.

Таблиця 1

Об'єкти і параметри контролю щодо виявлення фактів шахрайства і помилок з готівковими і безготівковими коштами

Об'єкти ВК	Параметри ВК (слід перевірити ...)
Робочий план рахунків	Наявність і відповідність затвердженому Міністерством фінансів України Плану рахунків. Існування зайвих рахунків в обліку.
Графік документообігу	Наявність і відповідність здійснюваним на підприємстві господарським операціям. Дотримання його виконання.
Облікова політика	Наявність і відповідність законодавству України і стандартам бухгалтерського обліку. Дотримання облікових оцінок під фіксування в обліку активів, пасивів і

	господарських операцій
Ліміт каси	Встановлення і щоденне дотримання.
Договори про матеріальну відповідальність	Складені чи ні у відповідності до норм законодавства з визначенням кола відповідальності
Депонована заробітна плата	Строковість повернення до банку, правильність віднесення на рахунок обліку.
Первинні документи	Правильність оформлення, наявність візування для дозволу на видачу з каси або списання коштів з банківського рахунку.
Рух коштів	Цільове призначення, санкціонування
Зведені і звітні документи	Правильність і своєчасність складання, відповідність даним первинних документів, наявність підписів. Повнота відображення сум.
Реєстри бухгалтерського обліку	Правильність кореспонденції рахунків, своєчасність занесення даних, відповідність даним зведених документів. Повнота відображення сум.
Внесення даних в електронну систему обліку	Правильність і своєчасність. Обмеженість доступу і зміни даних у минулих періодах
Схоронність коштів у сейфах і зоні каси	Обмеженість доступу осіб (окрім МОЛ) до сейфу і каси.
Процедура інкасації готівки	Неухильне дотримання і постійність процедури.
Підстави для здійснення касових операцій та операцій через рахунки в банку	Обґрунтованість і погодженість з керівництвом

Наступний розділ Стандарту слід присвятити організації контрольного заходу за такими питаннями: загальне сприйняття процесу; підстави для проведення контрольного заходу (аналіз індикаторів та причин ініціювання); попереднє ознайомлення і планування; основне дослідження; оформлення та надання результатів; моніторинг виконання результатів контрольного заходу; контроль якості проведення контрольного заходу.

Методику здійснення контрольного заходу, прийоми і способи викласти у шостому розділі (передбачається напрямками подальших досліджень автора).

Останній розділ відвести для додатків, де доцільно надати форми робочих документів, що оформлюються контролерами під час здійснення контрольного заходу, та інструкції щодо їх заповнення.

Для забезпечення ефективності системи контролю, необхідно, щоб ВК був превентивним і попереджав майбутні порушення. З цією метою доцільно мати певну систему обмежень, які б запобігали здійсненню незаконних операцій. Якщо на підприємстві відсутня автоматизована інформаційна система, то важко забезпечити дотримання працівниками встановлених обмежень. В таких умовах єдиний вихід – це жорсткий розподіл обов'язків між працівниками у відповідності із основними функціями в процесі виконання господарської операції та дотримання положень стандартів і регламентів підприємства, базового законодавства України.

Висновки. Запропонований методичний підхід до розробки Стандарту ВК «Виявлення фактів шахрайства та помилок в управлінні підприємством» полягає в окресленні його структури, яка складається з семи розділів: 1) загальні положення; 2) вимоги до професійного рівня виконавців контрольних заходів, їх права, обов'язки, відповідальність; 3) основні засоби внутрішнього контролю; 4) умови, скоєння злочинів, об'єкти і параметри (критерії) внутрішнього контролю; 5) організація контрольного заходу; 6) методика здійснення контрольного заходу, прийоми і способи; 7) додатки. В публікації розкрито зміст

кожного розділу, окрім шостого, який запропоновано як напрям наступних наукових досліджень.

Література:

1. . Стандартизація. Матеріал с Вікіпедії – свободной енциклопедії [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Стандартизація>
2. Сухарева Л.О. Державний аудит ефективності: системність, організація, методика : монографія / Л. О. Сухарева, Т. В. Федченко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. – 289 с.
3. Яровенко Г.М. Організаційні заходи забезпечення ефективного функціонування внутрішнього контролю підприємств / Г. М. Яровенко // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. – 2008. - №1. – С. 80-87. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6279/3/organisaciyini%20sahodi%20efektivnogo%20vnutrischnogo%20kontrolyu.doc>
4. Заєць І.В. Господарський контроль як спосіб виявлення та попередження шахрайських дій / І. В. Заєць // Вісник ЖДТУ. – № 2 (56). – С.77-89.

Reference

1. Standardization, available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (access March 1, 2015).
2. Sukhareva, L.O. and Fedchenko, T.V. (2013), Public audit efficiency, consistency, organization, methods: monograph [Derzhavniy audit effektivnosti: systemnist, organizatciya, metodika: monografiya], DonNUET, Donetsk, Ukraine
3. Yarovenko, G.M. “Arrangements for the effective functioning of internal control” [Organizatsiyini zakhodu zabezpechennya efektuvnogo upravlinnya vnutrishnogo kontrolyu pidpriemstv], available at:<http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6279/3/organisaciyini%20sahodi%20efektivnogo%20vnutrischnogo%20kontrolyu.doc> (access February 11, 2015).
4. Zaets, I.V. (2012), “Economic control as a method of detection and prevention of fraud” [Gospodarskiy control yak sposib vuyavlennya ta poperedzhennya shakhrayskikh diy], Visnyk ZHDTU, No. 2(56), pp 77-89.

Ключові слова: стандарт, шахрайство, помилки, порушення, методика, об’єкти і параметри контролю.

Ключевые слова: стандарт, мошенничество, ошибки, нарушения, методика, объекты и параметры контроля.

Keywords: standard, fraud, errors, violations, methods, objects, and control parameters.